

жан, затормозен от лиричните елементи, по същество е лиричен сюжет.

Строителността на книгата се определя и от нейните реални оценки, независимо от увлеченията. Не е лесно, макар от дистанция, реално да се оцени явление като лирична драма, което трансформира редица принципи на драмата и постави в центъра на своите типологически правила лиризма. Рисковете на лиричната драма са многобройни. Авторът се спира на опасността от субективен произвол, разглежда лириката и като отрицателно явление от друг разред — като изместващ конфликта фактор. Посочвайки големите предимства на вътрешното откровение на личността като отражение на действителността, той изтъква и възможността за деформация на тази действителност. Нашите творци изградиха цялостна „панорама“ на човешкото откровение, на вътрешния триумф, на хоризонта пред човешката личност — но на богат социално-политически фон.

Чавдар Добрев разглежда много отлики на лиричната драма, но не се спира на основното според мене — на композицията. В няколко случая говори за композиции (като става дума за сюжет и за лиризм на жанра), но не й отделя специално внимание, отделна глава. Промените на лиричната драма освен идейно-възгледни са промени композиционни: промени на подбор на материала, на нови вътрешни сцепления и нови съотношения. Той новият вид сюжетостроене се обуславя от новите композиционни принципи. Това е схващане и на автора, но учудващ и досаден е пропускът на глава за композицията. Той нахвърлява сериозно стойността на труда. Много сериозно проникване в същността на проблема щеше да бъде и един научен анализ на типа слово в лиричната драма. Такива изследвания се удават трудно, у нас, ако има опити, те не надвишават общите и приблизително-образни констатации. В това отношение Чавдар Добрев можеше да използва богатия опит на светското литературознание (особено на Бахтин), на споменатия вече Шайгер, на Роман Ингарден, Ролан Барт и други видни изследвачи. Смятам, че освен в композицията в типа слово най-добре се вплитат синтезните фактори на лиричната драма. В същия план на препоръки и бележки ще кажа, че би бил много интересен паралелът между лириката и драматургията на поетите. Чрез него ще се докажат особено пълно общите, „родовите“ признаци на едно литературно единство. Чавдар Добрев подсказва такъв паралел, като разсъждава за лиризма, но го отминава.

При такива анализи книгата не би имала нужда от „услугите“ на портретите, които имат верни наблюдения, но все пак

за предпочитане е целостта на студията с възможността да се докаже една идея — т. е. една значима литературоведческа мисъл, към която логически се движат ред обобщения и на които се подчиняват други мисли.

Мутафов

„ДЕБЮТНАТА ВЪЛНА“ от ЗДРАВКО ЧОЛАКОВ

Изд. „Народна младеж“, 1974. 166 с.

Панорамата на днешната млада поезия и проза е доста неясна и усложнена от присъствието на разнородни и незавършени в своите търсения автори. Така че е наистина трудно да се очертаят контурите на най-младото поколение творци, да се обобщат на базата само на първи и втори книги проблемите на съвременното състояние и типологическите сходства и различия в литературата на най-младите, да се очертаят тенденциите на нейното бъдещо развитие. Постоянно променяща се както по количество на продукцията, така и по качество, съвременната млада литература има своите своеобразни естетически измерения, свое място (с достойнствата и слабостите си) в разволя на литературния процес. И всеки критически опит за обобщение на постиженията и очертаване профила на поколението творци, навлязло в литературата ни през 60-те години, носи риска да пропусне нещо съществено в него.

Разбира се, подобни опити се правят постоянно в критическите колонии на литературните издания, но цялостно изследване на процесите в съвременната поезия и проза на най-младите автори, каквото е изследването на Здравко Чолаков, досега не е правено. Казвам това, като подчертавам, че неговата книга е изцяло посветена на проблемите на най-младата литература и не само маркира, но и обобщава в дълбочина (поне такива са целите ѝ) проблематиката, тематичните предпочитания, поетиката, социалната ангажираност, приемствеността между поколенията и творческото преодоляване и асимилиране на предходния опит от тази литературна смяна.

Съвременната млада литература отбеляза през последните години някои интересни особености, които дадоха основание на мнозина да признаят приносния характер на участието в литературния процес на автори като Иван Цанев, Любен Петков, Георги Величков, Димитър Коруджиев, Рашко Сугарев и др. Тук, разбира

се, не става дума само за продуктивност или моден шум, а за отчитане реалната стойност на тези явления, за откриване на всичко ценно, което те внасят.

Младите писатели идват днес не толкова с патоса на отрицанието на предходните литературни форми, колкото с утвърждаване на плодотворните традиции на предходните поколения, със стремежа да се постигне естетически пълноценно творчество, което да отговаря на актуалните естетически потребности на обществото. И все пак това поколение се отличава значително от предишното. Може би тази отлика да е най-осезателна в поезията, където съвсем естествено се забелязва спадане на публицистичния патос за сметка на едно по-вглъбено и спокойно осмисляне на нещата. Младата ни поезия (имам пред вид поети като Иван Цанев, Николай Кънчев, Стойко Стойчев, Калин Донков) излиза от традицията на Атанас Далчев, чийто предметен реализъм е най-малко податлив на публицистични нотки. Разбира се, това е твърде условно и е лесно да се открият и други предходници и учители както в нашата поетическа традиция, така и в чуждата, за което говори и Здравко Чолаков. В тази линия е и Александър Геров. Може би поетите, излизащи от неговото влияние, да са повече (особено сред сега дебютиращите в печата автори), но техните постижения са като че ли по-скромни и неравностойни. Тук бих прицелил поети като Петко Братинов, Марин Колев, Борислав Гертониев, Иван Вълв (когото Здр. Чолаков неоснователно изпуска от внимание) и др. Друга линия представляват поети, сред които най-ярко изпъкват Георги Константинов и Матей Шопкин, чиято нагласа е, така да се каже, песенна. Това е само грубо нахвърляна картина на някои насоки и влияния, която, макар и важна, е встрани от вниманието на Здравко Чолаков. Пък и точното ѝ очертаване е неимоверно трудно задължение, възможно едва след конкретни сравнителни проучвания.

Известна е тезата на Здравко Чолаков, защитавана в много негови публикации, както и в доклада му за поезията през 1972 г., че нашата поезия върви към подчертано философска проблематика, че все повече изоставя лирическото начало. Мисля, че това е твърде спорно, както посочи и Симеон Хаджикосев на базата на поетическата продукция през 1973 г. Все още нямаме основание да считаме, че съвременната поезия преодолява традиционния си развой. Напротив, тя остава в руслото на лирическото усвояване на света, макар че у много поети зад лирическите атрибути лежи дълбок философски подтекст. Все пак критикът вярно е уловил явленията в младата поезия. При все че поети като П. Братинов, Хр. Банков-

ски, Л. Еленков и др. са интересни фигури в литературния живот, най-трайни и завършени индивидуалности остават Иван Цанев и Николай Кънчев. Тук не става дума за противопоставяне на творчески индивидуалности, а за съобразяване с възможностите и резултатите в днешната млада поезия. Обаче делителните белези, които определя Здравко Чолаков, не са еднородно типологически, защото в единия случай се държи сметка на темата, а в другия — на проблема.

Здравко Чолаков още в началото на своята книга прави уговорката, че неговата цел не е рецензентско отношение към литературните факти и поради това ще се спира само на онези автори и книги, които бележат една или друга тенденция в съзряването на младата литература. Такъв подход е плодотворен, защото, пропускайки несъщественото, фиксира главното. А главното е задълбоченото пресъздаване на съвременника, активното участие на младото поколение писатели в социалния живот, пристрастието им към съвременните проблеми. И в същото време Чолаков изтъква една особено важна черта в съвременната поезия, характерна и за поезията на младите: "... да се преодолее тематичният емпиризм, лирическата неутралност — в името на един сериозен, протичащ най-често в нравствено-философски план ангажимент с проблемите на съвременния социалистически човек, на света изобщо" (с. 34). Поставена в контекста на по-широки национални художествени традиции, съвременната млада поезия заема вече свое подобаващо място. Но наред с това се забелязва и снижаване на тонуса, намаляване на идейно-художествения градус на поетическото изкуство за сметка на лекотата във владене на формата, инфлация на някои „традиционни“ теми, като патриотичната и работническата, и пр. В книгата си Здравко Чолаков обръща внимание на тези, станали като че ли хронически слабости, които за съжаление засягат и някои доказали своите възможности автори.

Първата студия в книгата на Здравко Чолаков „Още за профила на поколението“ има явно полемичен характер и се стреми да опровергае снизходителното отношение към творчеството на най-младите поети и разказвачи. Важно място в нея заема проблемът за т. нар. „ранна професионализация“ на авторите, за познаването на живота и пр. Критикът анализира в случая не толкова художествения феномен, колкото социалната ангажираност на изкуството, обществената му необходимост и гражданска актуалност. Той посочва някои социално-психологически причини, довели до „дебютната вълна“. Тук тонът му е твърде възторжен и издава едно пристрастие към поколението, към което сам

Чолаков принадлежи. И това би било напълно естествено и дори нужно, ако на места не се нивелираха някои разнородни естетически стойности.

Макар че Здравко Чолаков отхвърля твърдението за приоритета на прозата над поезията в младата ни литература, той не може да не забележи, че младите разказвачи предлагат по-богат материал за изследване, разкриват в по-голяма дълбочина проблематиката на днешния ден. Като че ли най-характерната особеност на младата проза е, както отбелязва и Здравко Чолаков, тенденцията към деелизация и лиризация. Това още не означава радикално разчупване на класическите жанрови повествователни форми, но по същество внася нов елемент в (електристичното) пресъздаване на света. Нашата проза е била предимно психологическа, с подчертан нравствено-етичен оттенък. Доброто винаги е било основен естетически критерий за българския писател. Той рядко се е домогвал до фундаментални философски обобщения, почти не е потъвал в сферата на отвлечените теоретически разсъждения за смисъла на човешкото битие. Нашата белетристика е пластична картина на народния бит, изпълнена със суров реализъм. Не е маловажен и фактът, че българската разказваческа традиция е селска по тематика. Това отразява доскорошната социологическа структура на българското общество. И ако днес младият разказвач се насочва към града, това означава, че той отразява социалните промени в нацията. И все пак селото не е отгряла категория — то живее и в творчеството на писателите от по-младото поколение. Но що се отнася до понятието „регионално“, лансирано от някои критици, трябва да отбележим, че регионът при цялото си значение като извор на сюжети и теми е несъществен елемент в националната характерология. Българската нация представлява относителна единност като темперамент, начин на мислене, бит и пр. и е трудно да открием (разбира се, че различия все пак съществуват) кардинални отлики в населяващите различните географски области на страната. Пародирано или не, регионалното е само допълнителна окраска, „вторичен естетически белег“ на дадено творчество. Смисълът на Йордан Йовков не е Добруджа, нито пък шоплука — за Елин Пелин. В този ред на мисли считам, че Здравко Чолаков отдава прекомерно внимание на този проблем, дори нещо повече — превръща го в типологически елемент за цялото течение в днешната ни млада поезия.

Що се отнася до т. нар. „лирическа проза“, нейните възможности са предварително ограничени, когато лиризацията е за сметка на проблемното мислене.

Ето защо не увлечението на Кольо Николов в лекотата, „с която изгражда занимателното в света на детето“ (с. 139), а изчерпването на лирическото начало за сметка на дълбокото проблемно мислене го водят до самоповторения. Писателите като Кольо Николов (безспорно най-талантлив и завършен като творец), Станислав Стратиев, Янко Станоев, Росен Босев, Николай Стоянов и др. черпят вдъхновение и впечатления от своето неотдавнашно детство. Но този извор с течение на годините не само пресъхва, но и се отдалечава. И все пак не могат да се отминат достойнствата на тези млади писатели, които, интерпретирайки света на детето, изразяват и отношението си към действителността. Това е по същество една естетическа реакция срещу механизиранието на съвременното еснафство, срещу механизиранието и автоматизирането на човешката личност, против нейното тотално изсушаване. Детето е гледна точка, а не толкова обект на художествено изследване. Това важи и за писатели като Симеон Янев, Георги Данайлов и Цветан Пешев, които се разглеждат отделно.

Когато говорим за младата проза, не можем да отминем присъствието на антифашистката тема, както и темите за войната и кооперирането. За младите прозаци това е „връщане“ към историята, желание да се погледне на борбата откъм нейната чисто човешка страна, очистена от ненужната романтичност и легендарност. Те се мъчат да показват обикновени хора, надарени с обикновени чувства, същества мислещи и приемащи революцията като нещо важно, но в същото време обикновено. Това е една плодотворна линия, която все повече се задълбочава в творчеството на Рашко Сугарев, Димо Димовски, Димитър Ярмов и др.

Интересни са и наблюденията на Здравко Чолаков върху т. нар. от него „психологическа проза“. Тук впрочем са и най-големите постижения на младата белетристика. Писатели като Георги Величков, Димитър Коруджиев, Рашко Сугарев, Владимир Зарев, Любен Петков и др. откриват тънки, деликатни психологически състояния (най-вече критични), за да ги проследят с прецизността на добри художници. Всеки от тях по своему достига до своята истина за човека, до разкриването на ония незабележими подробности на човешкия характер, които го движат.

„Дебютната вълна“ е книга, изцяло посветена на проблемите на една отворена система, каквато е съвременната млада литература. Един такъв труд, богат на теоретически постановки и критически пристрастия, е все още епизодичен факт в нашата критическа литература. Радващо е, че именно човек от поколението,

обект на изследването, се зае с тази така трудна и отговорна задача. С това Здравко Чолаков дава още веднъж своя принос в изучаването на проблемите на развитието на съвременния литературен процес.

Панко Анчев

„ЛИТЕРАТУРА И ЖИВОТ“

от ПЕТЪР ТОНКОВ

Изд. „Хр. Г. Данов“ — Пловдив, 1973. 232 с.

Позицията, от която П. Тонков анализира литературните факти в своята книга-дебют, съчетава социологическия подход с есеистично-публицистичното изложение. Авторът посвещава своите изследователски амбиции не на частни въпроси на поетиката или на историческата перспектива на литературния процес, а на ангажираността на най-съвременната българска литература към обществените явления, към живота в единството на лична и обществено-национална съдба. Конкретният литературен материал, голяма част от който спада към „жанра“ на оперативната критика („Работническата тема в една поредица“, „Две книги — една поетическа надежда“, „Мисли за младата поезия“ и др.), Тонков се стреми да разгледа в контекста на марксистско-ленинската естетическа мисъл като подход и интерпретация на литературата и изкуството. Така студентите, които той посвещава на общоестетически въпроси („Живот и литература“, „Лениновата естетика — диалектика и партийност“, „Достоевски — съвременни проблеми на мирогледа, личността и творчеството му“), поради факта, че акцентуват върху отношението художествена действителност — обективна действителност, трябва концептивно да обединят избора и оценката на художествения материал. Въпросът е, доколко авторът на книгата е успял да постигне това единство, да защити своето критическо „амплоа“ над нивото на писаните по различен повод и събрани рецензии (лоша практика на нетърпеливите дебюти) в (използуваме неговата оценка за книгата на млад поет) „набързо събран алманах“.

Петър Тонков не може да разглежда литературната творба извън личността на художника, извън неговата мирогледна и гражданска позиция, превърната в естетическо качество. В този аспект той наследява затвърдени традиции в българската критика и литературо-

знание. От студентите в първата част на книгата интерес представлява тази, посветена на мирогледно-философските възгледи на Достоевски. Тук авторът защитава тезата за единството на субективната и обективната страна на художественото творчество, неразкъсваемостта на художествената структура от външно обуславящите я фактори — било то биографични, психологични, идеологични, социално-исторически. И именно защото доказва своите възгледи не дискурсивно, а „в борба“ с художествените факти и техните литературоведски „обработки“, статията добива тежестта на аргументирана и със страст защищавана позиция. Опирайки се на структуралното изследване на М. Бахтин върху поетиката на Достоевски, той същевременно полемизира със затвърденото в резултат на този подход подценяване на Достоевски философа, социолога и политика за сметка на Достоевски художника. Трябва да кажем, че Тонков се справя с поставената задача да изтъкне качествата на Достоевски мислителя и гражданина, опровергавайки наслоените представи за „неадекватното“ му присъствие в творчеството и да намери връзка между социалното и художественото битие на неговата идеология. Също така авторът успява да обедини документите от гражданското поведение на писателя и открито афишираните възгледи („дневник на писателя“ и др.) с художествения анализ на неговите романи. Тази статия действително доказва възможности у младия автор за диалектически синтез на субективно-художественото и обективно-социалното.

Макар и написана с по-малко прецизност в анализа, статията „Живот и литература“ подлага на положителна „преценка“ естетиката на Белински и Черниневски и също потвърждава споменатите качества. Но тя тежи повече с припомнянето на приносния характер на руската революционно-демократическа мисъл в материалистическото схващане за същността на изкуството, без да разглежда доказателствено изпитанието на възгледите през времето и различните становища, както и качествено новото продължение на делото на революционните демократи от страна на марксистката естетика. Вероятно със статията „Лениновата естетика — диалектика и партийност“ П. Тонков иска да изведе логическата връзка на приемствеността, но по същество той излиза от сферата на аналитично поднесената проблематика и преминава към „публицистична“ защита на Лениновия диалектически подход при оценката на художественото творчество. Припомняйки Лениновите мисли и конкретни изказвания за различни писа-